

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE
غیردولتی غیرانتفاعی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع

تحلیل قرآنی سیره عبادی و اخلاقی حضرت علی (علیه السلام)

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر ولی الله نقی پور فر

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین دکتر عبدالرضا زاهدی

نگارش

سید فضل الله میرزینلی

تابستان ۱۳۸۸

دانشكده اصول الدين
USUL AL DEEN COLLEGE
غير دولتی غیر انتفاعی

قسم علوم القرآن و الحديث

رسالة ماجستير

عنوانها

دراسة قرآنية تحليلية للسيرة العبادية و الاخلاقية للإمام على (عليه السلام)

استاذ المشرف

حجة الاسلام و المسلمين الدكتور ولي الله نقى بور فر

استاذ المشاور

حجة الاسلام و المسلمين الدكتور عبدالرضا زاهدی

إعداد

السيد فضل الله ميرزينلى

السنة ١٤٣٠

تقدیم به:

آنکه آغاز حیاتش طلوع هدایت و انجام شهادتش غروب سعادت بود، تقدیم به امیرالمومنین (ع) که تجلی عالی ذات اعلای الهی است.

و تقدیم به پدر و مادرم که هر چه دارم مرهون محبت‌ها و هدایت‌های ایشان است.

سپاسگزاری

سپاس می گویم خدایی را که سپاسگویی را کلید ذکرش و سببی برای فزونی لطفش و دلیلی بر نعمت ها و عظمت خویش قرار داده است. و درود می فرستم بر محمد (ص) و خاندان گرامش که گشودن و بستن کارها به دست ایشان است.

و رحمت خداوند بر روح بلند و ملکوتی حضرت علامه عسکری (رحمة الله علیه) ذریه ی اهل بیت (ع) که با بنا نهادن بنیانی بر اساس تقوا راه تحصیل و پوییش علوم اهل بیت (ع) را برای دوستدارانشان فراهم نمود.

و تقدیر و تشکر می نمایم از استاد ارجمند جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر نقی پور فر که راهنمایی این رساله را تقبل نمودند، و استاد گرامی جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر زاهدی که مشاوره ی این رساله را به عهده داشتند و از خداوند منان آرزوی طول عمر و توفیق طاعت الهی را برای اساتید بزرگوار می نمایم.

و در پایان نیز از تمام دوستانی که در تهیه و آماده سازی این پژوهش به این بنده لطف نمودند، قدر دانی می نمایم.

چکیده

اهل بیت (ع) و قرآن کریم دو حقیقت روشن و عالی هستند که وظیفه ی هدایت بشریت از ظلمات به نور را به دوش می کشند. تمسک به ایندو وقتی کارآمد و هدایت آفرین است که جدای از هم فرض نشوند. هرگاه با تمسک به یکی از ایندو، دیگری از صحنه حذف شود؛ نه تنها هدایتگری خویش را از دست می دهد، بلکه گاهی ضلالت آفرین است. عبارات " قرآن به تنهایی برای ما کافیهست " و یا " اهل بیت برای هدایت ما کافی است و نیازی به قرآن نیست " و عباراتی که به نحوی بر این معانی دلالت دارند، همگی باعث خسارات شدید بر امت مسلمان شده اند.

آنچه در این مورد صحیح به نظر میرسد و فرقه ی ناجیه بر آن اصرار دارد این است که اهل بیت (ع) با قرآنند. و هدایتگری آنگاه کامل است که ایندو حقیقت از هم جدا انگاشته نشوند. عدم افتراق اهل بیت (ع) از قرآن چیزی است که در روایات نیز به آن اشاره شده است.

اهل بیت (ع) علاوه بر اینکه همسو و همراه با قرآن هستند. نمونه های مجسم عمل به قرآن نیز هستند. در واقع آنها قرآن ناطقند و با پیاده سازی رهنمود های اخلاقی – عبادی قرآن در وجود خویش نمونه های اعلا ی هدایتگری هستند.

این پژوهش برای نشان دادن اینکه اهل بیت (ع) نمونه ی عملی قرآن کریم هستند به بررسی اخلاقیات و عبادات در سیره ی عملی امیرالمومنین (ع) می پردازد. اخلاقیات در دو بخش اخلاق فردی و خانوادگی مدنظر ما بوده و نمونه های عملی این دو بخش را به پیشگاه قرآن عرضه نمودیم تا عدم جدایی علی (ع) را از قرآن ثابت نمائیم. و در حوزه ی عبادات در دو بخش واجبات و مستحبات به بررسی عملکرد آن حضرت پرداخته و با ارائه ی آیات قرآن کریم و تحلیل قرآنی سیره ی حضرتش از حقیقت عدم افتراق ایشان از قرآن کریم پرده برداشته ایم.

کلید واژه : اخلاق، عبادت، سیره، قرآن، امیرالمومنین (ع).

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
۱	کلیات
۲	۱. تبیین موضوع
۲	۲. ضرورت موضوع
۳	۳. پیشینه تحقیق
۴	۴. پیش فرض های تحقیق
۴	۵. سؤالات تحقیق
۴	۶. فرضیات تحقیق
۴	۷. هدف تحقیق
۴	۸. منابع تحقیق
۵	۹. روش تحقیق
۷	۱۰- محدودیت های تحقیق
۷	۱۱. تعریف واژه ها
۹	فصل اول: مبانی
۱۰	بخش اول: مبانی اخلاق
۱۰	۱- ۱- ۱- تعریف اخلاق

- ۱- ۱- ۲- اخلاق در قرآن ۱۲
- ۱- ۱- ۳- اهمیت اخلاق از نظر قرآن و روایات ۱۳
- ۱- ۱- ۴- اصول اخلاق فاضله ۱۵
- ۱- ۱- ۵- علی (ع) جامع اضداد ۱۶
- ۱- ۱- ۶- تقسیم بندی مسائل اخلاقی ۱۷
- بخش دوم: مبانی عبادت.....**
- ۱- ۲- ۱- معنای عبودیت و عبادت ۱۹
- ۱- ۲- ۲- مسأله ی عبادت و انسان ۲۰
- ۱- ۲- ۳- اهمیت عبادات در قرآن و روایات ۲۱
- ۱- ۲- ۴- باطن و اسرار عبادات ۲۳
- ۱- ۲- ۵- برترین انگیزه برای عبادات ۲۴
- بخش سوم: مبانی سیره:.....**
- ۱- ۳- ۱- تفاوت سنت و سیره ۲۶
- ۱- ۳- ۲- ضرورت شناسایی سیره ی علوی ۲۷
- ۱- ۳- ۳- منابع و راههای اثبات سیره ۲۸
- بخش چهارم: زندگینامه:.....**
- ۱- ۴- ۱- بررسی سه ضلع تشکیل دهنده ی شخصیت علی (ع) ۳۰
- ۱- ۴- ۱- ۱- ضلع اول (تبارنامه ی علی بن ابی طالب (ع)) ۳۰

- ۱-۴-۱-۲- ضلع دوم (محیط آموزش علی بن ابی طالب (ع))..... ۳۳
- ۱-۴-۱-۳- ضلع سوم (محیط زندگی امیر المؤمنین (ع))..... ۳۴
- ۱-۴-۱-۴- بررسی سه ضلع شخصیت در پیشگاه قرآن کریم..... ۳۵
- ۱-۴-۲- از ولادت تا بعثت پیامبر (۱۰ سال)..... ۳۷
- ۱-۴-۳- از بعثت تا هجرت پیامبر (۱۳ سال)..... ۳۹
- ۱-۴-۳-۱- اسلام آوردن علی (ع)..... ۳۹
- ۱-۴-۳-۲- داستان مهمانی و انتخاب علی (ع) به عنوان یاور پیامبر (ص)..... ۴۰
- ۱-۴-۳-۳- حادثه ی ليله المييت..... ۴۱
- ۱-۴-۴- از هجرت تا رحلت پیامبر (۱۰ سال)..... ۴۲
- ۱-۴-۴-۱- رشادت علی (ع) در جنگ بدر..... ۴۳
- ۱-۴-۴-۲- جنگ احد..... ۴۴
- ۱-۴-۴-۳- جنگ خندق (احزاب)..... ۴۴
- ۱-۴-۴-۴- جنگ خیبر..... ۴۵
- ۱-۴-۴-۵- ازدواج با دختر پیامبر (ص)..... ۴۵
- ۱-۴-۴-۶- جمع آوری و کتابت قرآن کریم..... ۴۶
- ۱-۴-۴-۷- واقعه ی غدیر خم..... ۴۷
- ۱-۴-۵- از رحلت پیامبر (ص) تا خلافت علی (ع)..... ۴۷

۴۸ ۱-۴-۶- خلافت حضرت علی (ع)

۴۹ ۱-۴-۷- حوادث دوران خلافت

۴۹ ۱-۴-۷-۱- جنگ جمل (ناکثین)

۵۰ ۱-۴-۷-۲- جنگ صفین (قاسطین)

۵۱ ۱-۴-۷-۳- جریان حکمیت و پیدایش خوارج

۵۲ ۱-۴-۸- شهادت علی (ع)

۵۴ **فصل دوم: تملیل سیره افلاقی امام علی (ع)**

۵۵ بخش اول: اخلاق فردی

۵۵ ۲-۱-۱- حوزه و قلمرو ارتباط انسان با خدا

۵۵ ۲-۱-۱-۱- اخلاص

۵۷ خلوص نیت در سیره ی علی بن ابی طالب (ع)

۵۹ تحلیل قرآنی سیره

۶۲ ۲-۱-۱-۲- توکل به خدا

۶۵ سیره ی علی بن ابی طالب (ع) در توکل به خدا

۶۶ تحلیل قرآنی سیره

۶۹ ۲-۱-۱-۳- خوف و خشیت

۷۰ خشیت و خوف الهی در سیره ی علی بن ابی طالب (ع)

- ۷۲ تحلیل قرآنی سیره
- ۷۵ ۲-۱-۲- حوزة و قلمرو ارتباط انسان با غير خدا
- ۷۵ ۲-۱-۲-۱- حسن خلق
- ۷۶ علی (ع) خوش خلق ترين مردم
- ۷۸ تحلیل قرآنی سیره
- ۸۰ ۲-۲-۱-۲- صبر و شكيبایی
- ۸۲ اقسام و مراتب صبر
- ۸۴ جلوه هایی از صبر علی بن ابی طالب (ع)
- ۸۶ تحلیل قرآنی سیره
- ۸۹ ۲-۱-۲-۳- صدق و راستی
- ۹۱ سیره ی علی بن ابی طالب (ع) در راستی و صدق
- ۹۳ تحلیل قرآنی سیره
- ۹۶ ۲-۱-۲-۴- تواضع و فروتنی
- ۹۹ فروتنی علی بن ابی طالب (ع) با وجود بزرگی
- ۱۰۰ تحلیل قرآنی سیره
- ۱۰۲ ۲-۱-۲-۵- زهد
- ۱۰۴ علی بن ابی طالب (ع) زینت زهد

- ۱۰۷.....تحلیل قرآنی سیره
- ۱۰۹.....۲-۱-۲-۶- عفو و بخشش
- ۱۱۲.....علی بن ابی طالب (ع) آینه ی عفو و بخشش
- ۱۱۵.....تحلیل قرآنی سیره
- ۱۱۷.....۲-۱-۲-۷- شجاعت
- ۱۱۸.....شجاعت علی بن ابی طالب (ع)
- ۱۲۰.....تحلیل قرآنی سیره
- ۱۲۳.....۲-۱-۲-۸- غیرت و حمیت
- ۱۲۵.....غیرتمندی علی بن ابی طالب (ع)
- ۱۲۶.....تحلیل قرآنی سیره
- ۱۲۹.....۲-۱-۲-۹- ایثار و از خود گذشتگی
- ۱۳۰.....علی بن ابی طالب (ع) اسوه ی ایثار و از خود گذشتگی
- ۱۳۲.....تحلیل قرآنی سیره
- ۱۳۵.....بخش دوم: اخلاق خانوادگی:
- ۱۳۵.....۲-۱-۱- خانواده و کارکردهای آن
- ۱۳۶.....سیره ی علی بن ابی طالب در تعامل با همسر
- ۱۳۸.....تأملی در چند حدیث

- ۱۳۸..... بررسی سندی و دلالتی این احادیث
- ۱۴۰..... تحلیل قرآنی سیره
- ۱۴۳..... ۲-۲-۲- فرزندان دومین عنصر خانواده
- ۱۴۴..... سیره ی علی بن ابی طالب(ع) در تعامل با فرزندان
- ۱۴۴..... ۱- انتخاب نام نیکو
- ۱۴۶..... ۲- رشد فکر دینی
- ۱۴۷..... ۳- محبت ورزی و بازی با کودکان
- ۱۴۸..... ۴- رعایت عدالت و پرهیز از تبعیض
- ۱۴۹..... تحلیل قرآنی سیره
- ۱۵۲..... ۳-۲-۲- خویشاوندان
- ۱۵۴..... سیره امام علی(ع) در مورد خویشاوندان
- ۱۵۵..... تحلیل قرآنی سیره
- ۱۵۹..... **فصل سوم: تملیل سیره عبادی امام علی (ع)**
- ۱۶۰..... بخش اول: واجبات
- ۱۶۰..... ۳-۱-۱- نماز
- ۱۶۱..... سیره علی(ع) در مورد نماز
- ۱۶۳..... تحلیل قرآنی سیره

- ۱۶۵روزه ۳-۱-۲
- ۱۶۶سیره علی (ع) در روزه داری
- ۱۶۷تحلیل قرآنی سیره
- ۱۶۸۳-۱-۳- امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۶۹سیره علی (ع) در اجرای فریضه ی امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۷۱تحلیل قرآنی سیره
- ۱۷۴بخش دوم: مستحبات
- ۱۷۴۳-۲-۱- دعا
- ۱۷۵سیره حضرت علی (ع) در دعا
- ۱۷۷تحلیل قرآنی سیره
- ۱۷۹۳-۲-۲- انفاق و صدقه
- ۱۸۰انفاق و صدقه های علی (ع)
- ۱۸۲تحلیل قرآنی سیره
- ۱۸۶۳-۲-۳- نماز شب
- ۱۸۷سیره علی (ع) در به پاداری نماز شب
- ۱۸۸تحلیل قرآنی سیره
- ۱۹۴نتیجه گیری
- ۱۹۵پیشنهادهات:

کلیات

۱. تبیین موضوع
۲. ضرورت موضوع
۳. پیشینه تحقیق
۴. پیش فرض های تحقیق
۵. سؤالات تحقیق
۶. فرضیات تحقیق
۷. هدف تحقیق
۸. منابع تحقیق
۹. روش تحقیق
۱۰. محدودیت های تحقیق
۱۱. تعریف واژه ها

۱. تبیین موضوع

پژوهش حاضر به تحلیل قرآنی سیره عبادی و اخلاقی امیرالمومنین (ع) پرداخته است. و برای نیل به این مقصود آیات و روایات توامان مورد دقت و توجه قرار گرفته و سیره ی آن حضرت در دو بعد اخلاقی و عبادی بررسی شده است.

امیر المومنین (ع) که فرمود: « مَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ آيَةٌ هِيَ أَكْبَرُ مِنِّي وَلَا لِلَّهِ مِنْ نَبِيٍّ أَعْظَمُ مِنِّي »^۱ شخصیت ممتازی است که بعد از پیامبر اکرم (ص) بشریت از وجود مبارکش فیض و بهره می برد و از چشمه سار فضائلش سیراب می شود.

بر پایه ی حدیث مشهور ثقلین، آن حضرت همتای قرآن کریم میباشد. و این دو هرگز از هم جدایی ندارند. بررسی ابعاد شخصیتی آن حضرت از بنان نویسندگان و بیان گویندگان خارج است. زیرا که او آیت کبری خداست، و تنها با استمداد از آنچه از قرآن و سنت رسیده می توان در حد توان در این مسیر گام برداشت. بنابراین در این رساله سعی بر این است که ابعاد اخلاقی و عبادی آن حضرت - که بیشتر مورد توجه است - با ارائه ی شواهد و حیانی از قرآن مجید مورد بررسی قرار بگیرد و با ارائه ی این شواهد، اولاً: همتایی همسویی ثقلین ثابت شده و ثانیاً: بر اتقان و احکام سیره منجر شود.

۲. ضرورت موضوع

آنچه به تداوم حیات و زندگی یک جامعه کمک شایانی می کند تزریق مسائل اخلاقی و عبادی در آن است. در حقیقت جامعه ای که از مسائل اخلاقی - عبادی رنگ و بویی نداشته باشد جز کالبدی نیست که انبان آن را از پلیدی ها پر کرده باشند.

خداوند متعال برای نجات بشریت، قوانین اخلاقی - عبادی را تحت عنوان یک دین به همراه یک منادی برای بشریت فرستاد. بنابراین با آمدن دین در سطح جوامع بشری، انسان از آن جاهلیت کبری خود نجات یافته و برای رسیدن به حیات واقعی تلاش نمود.

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی [بیروت: دار الاضواء، اول، ۱۴۱۳هـ. ق] ج ۱، ص ۲۶۵.

تحلیل سیره عبادی - اخلاقی حضرت علی (علیه السلام).....

اما دین خاتم با ارائه ی بهترین و کامل ترین قوانین اخلاقی و عبادی تلاش وسیعی نمود تا آخرین نسخه ی حیات بخش را به انسان عرضه کند. و کسانی را برای این منظور تربیت نمود و آنها را به قله های حیات عاقلانه هدایت نمود.

علی(ع) به عنوان کسی که در پرتو تشعشعات این هدایت گرفته بهترین و کامل ترین الگو برای دمیدن حیات در کالبد بشر است.

بنابراین چه چیز مهم تر از این است که به بررسی ابعاد وجودی آن حضرت پردازیم، و از سیره ی عملی حضرتش در راستای رسیدن به مرز انسانیت و زنده شدن واقعی بهره ببریم.

گسترش فضائل آن حضرت با رویکردی جدید یعنی ارائه ی سیره ی عملی ایشان به پیشگاه متقن ترین منبع دین اسلام یعنی قرآن چیزی است که این پژوهش در آن مسیر گام برداشته است.

۳. پیشینه تحقیق

ارائه ی فضائل عملی اهل البیت (ع) چیزی است که همیشه مورد توجه بزرگان دین بوده است. به جرأت می توان ادعا کرد که خبرگان دین، کسانی مانند: شیخ طوسی، صدوق، مفید، سیدرضی، سید مرتضی، علامه مجلسی و بسیاری از معاصرین تمام تلاش خویش را در این مسیر به کار برده اند.

ترویج مقام علمی - اخلاقی - عبادی اهل بیت(ع) مسیری است که این بزرگان در آن گام برداشته اند که خداوند همنشینی با اهل بیت(ع) را در بهشت بر ایشان نسیب فرماید.

تلاش این بزرگان در قرون معاصر نیز ادامه یافته و کارهای علمی فراوانی در این راه صورت گرفته است. تبیین و بررسی فضائل اخلاقی - عبادی اهل بیت(ع) نیز از نظر و دید ایشان مخفی نمانده و کارهایی صورت پذیرفته است.

آنچه در این پژوهش مورد دقت و بررسی قرار گرفته حرکت در مسیر یک متد جدید در بررسی سیره عملی اهل بیت(ع) خاصه حضرت علی(ع) است؛ بدین معنا که ما از منابع روایی و تاریخی سیره حضرت علی(ع) را استخراج نموده و با ارائه ی آیات قرآن کریم به تحلیل قرآنی سیره اخلاقی - عبادی آن حضرت پرداخته ایم. این مسیری است که به صورت پراکنده در آثار متفکرین حوزه های دینی دیده می شود، اما تا به حال کاری یکپارچه و دقیق در این زمینه صورت نگرفته است. شاید بتوان این پژوهش را ذیل یکی از مباحث فقه الحدیث جای داد.

۴. پیش فرض های تحقیق

آنچه به عنوان پیش فرض های این پژوهش نباید از نظر دور باشد عبارتند از؛

۱. همتایی و همسویی قرآن کریم و اهل بیت (ع) بنابر نص شریف روایات
۲. قرآن کریم "معجزه خالده" است. و مسائل اخلاقی - عبادی را در سطح والایی بیان نموده است.
۳. اهل بیت (ع) در عمل به کتاب آسمانی از سبقت گیرندگان بودند.

۵. سوالات تحقیق

اساس این پژوهش نیز مانند همه ی پژوهش ها و کارهای علمی طرح یک مسئله است و آن اینکه آیا می توان ادعا نمود سیره اخلاقی - عبادی امیرالمومنین (ع) با آیات قرآن مطابقت دارد؟

۶. فرضیات تحقیق

فرضیه ای که این تحقیق به دنبال اثبات آن است عبارت است از اینکه؛

به نظر می رسد همه ی رفتار و سکنات حضرت علی (ع) یک منشا و زادگاه قرآنی دارد. و به نحوی قرآن است که سیره ی عملی معصوم را انعکاس میدهد.

۷. هدف تحقیق

آنچه ما برای آن تلاش نمودیم و در جهت آن گام برداشتیم بازخوانی سیره ی عبادی - اخلاقی بزرگترین آیت خدا، علی (ع) بود و هدفی که ما به دنبال آن بودیم اثبات آن قسمت از حدیث شریف ثقلین بود که فرموده «... لن یفتراقا ...» عدم افتراق و جدایی قرآن و اهل بیت (ع) چیزی است که در این بند از حدیث به آن اشاره شده است. هدف اصلی این تحقیق نیز بر اساس این بند از حدیث معنا می یابد.

۸. منابع تحقیق

منابعی که این پژوهش از آنها استفاده نموده است به ترتیب استفاده عبارت اند از؛

۸-۱- کتب حدیثی:

مهم ترین کتبی که ما از آنها برای به دست آوردن احادیثی که با مباحث سیره در ارتباط بود، استفاده کردیم:

تحلیل سیره عبادی - اخلاقی حضرت علی (علیه السلام).....

منابع شیعی: "اصول کافی" محمد بن یعقوب کلینی؛ کتب شیخ صدوق از جمله "امالی"، "ثواب الاعمال"، "علل الشرایع" و "خصال" و کتاب معروف و مهم "بحار الانوار" علامه محمد باقر مجلسی و سایر کتب حدیثی شیعه

منابع اهل سنت: "کنز العمال متقی هندی" و "صحیح بخاری"، "سنن ترمذی"، "سنن ابن ماجه" و "شرح نهج البلاغه" ابن ابی الحدید و سایر کتب

۸-۲- کتب اخلاقی:

از بزرگانی که در فن اخلاق کتاب نوشته اند کتاب "جامع السعادت" نراقی مورد استفاده قرار گرفت. و کتاب نفیس "مکارم الاخلاق" نیز مورد استفاده قرار گرفت.

۸-۳- کتب سیره و تاریخ:

کتاب "مناقب آل ابی طالب" ابن شهر آشوب و "الارشاد" شیخ مفید، "تاریخ طبری"، "تاریخ یعقوبی"، "مروج الذهب" مسعودی و "وقعة الصفین" نصر بن مزاحم و ... از منابع فریقین مورد استفاده قرار گرفت.

۸-۴- کتب تفسیری:

چند کتاب تفسیری از شیعه و اهل سنت که ما از آنها استفاده نمودیم عبات اند از؛ "المیزان" علامه طباطبائی "تفسیر نمونه" مکارم شیرازی و تفسیر موضوعی "اخلاق در قرآن" ایشان و "مجمع البیان" طبرسی و "موسوعه اخلاق القرآن" دکتر شرباصی و ...

۹. روش تحقیق:

هر محقق ناگزیر از انتخاب یک راه برای نیل به هدف تحقیقاتی خویش است. بنابراین با توجه به موضوع تحقیقاتی و سبک و علاقه ی شخصی از راه های متعددی در تحقیق استفاده می کند.

اما روش ما مانند بسیاری از تحقیقات به شرح زیر است؛